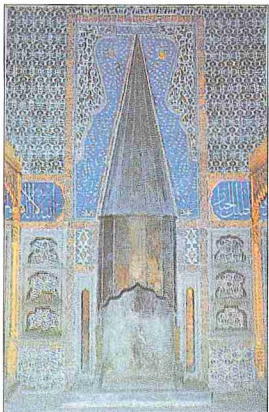

Klasik devir Türk sanatının en muhteşem eserlerinden olan Bağdat Köşkü, mimarisi bakımından eski Türk yapı ge-

Bağdat
Köşkü
içindeki
davlumbazı
altın
yaldız
kaplamalı
ocak

Bağdat
Köşkü'nün
süslemesinde
kuş motiflerinin
kullanıldığı
çinilerden
bir detay

leneklerinin (dört eyvan şeması) değişik bir uygulamasıdır. İç ve dış süslemesinin zenginliği, nisbetlerinin âhengi ve değişik tekniklerdeki tezyinatın ustalıklı kullanımı onu Türk sanatının şaheserlerinden biri yapmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Naimâ, *Târih* (nşr. Zuhuri Danişman), İstanbul 1968, III, 1442, 1448; Halil Ethem [Eldem], *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1931, s. 23; *Topkapı Sarayı Müzesi Rehberi*, İstanbul 1933, s. 135-136; N. M. Penzer, *The Harem*, London 1931, s. 253-255; Tahsin Öz, *Turkish Ceramics*, Ankara 1953, s. 36, levha LXIII-LXIV (Kuşlu çinilerin renkli resmi); K. Otto-Dorn, *Türkische Keramik*, Ankara 1957, s. 132; Melek Celâl Lampé, *Le Vieux serail des Sultans*, İstanbul 1959, s. 80; R. Ekrem Koçu, *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1960, s. 108-112; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1969, I, 298-318; a.mlf. — Feridun Akozan, *Topkapı Sarayı: Bir Mimari Araştırma*, Ankara 1982, s. 28-29; F. Davis, *The Palace of Topkapı in Istanbul*, New York 1970, s. 180-184; Hülya Tezcan, *Köşkler*, İstanbul 1978, s. 10-13; Abdurrahman Şeref, "Topkapı Saray-ı Humâyûn'un", *TOEM*, II/7 (1327), s. 411-414; Semavi Eyice, "Mimar Kasım Hakkında", *TTK Belleten*, LXIII/172 (1979), s. 767-808; a.mlf., *Topkapı Sarayı*, İstanbul 1985, s. 35; Ahmet Refik [Altınay], "Bağdat Kasrı", *Cumhuriyet*, İstanbul 24 Mayıs 1935; E. Hakkı Ayverdi, "Bağdad Köşkü", *İst. A*, IV, 1804-1808.

SEMAVİ EYİCE

BAĞDAT PAKTI

1955 yılında
Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve
İngiltere arasında kurulan
bölgesel savunma iş birliği ittifakı.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin Doğu Avrupa ve Güney Asya'daki yayılmasını durdurmak için soğuk savaş yıllarında Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı J. Foster Dulles'in geliştirdiği "çevreleme" (containment) politikası ile Güney Asya ve Ortadoğu'nun savunmasını Batı ittifakına bağlama ve bu yolla bir "güvenlik koridoru" oluşturma çalışmalarının bir sonucu olarak doğmuştur. Bağdat Pakti'ndan önce Ortadoğu'da güvenlik ve savunma iş birliği alanında ilk ittifak Sâdâbâd Pakti'dir. İran, Türkiye, Afganistan ve Irak arasın-

da 1937'de kurulan bu pakt uzun ömürlü olmamıştır. II.Dünya Savaşı'ndan sonra Ortadoğu'dan çekilen İngiltere, bölgedeki çıkarlarını korumak için Türkiye'nin de içinde yer alacağı Ortadoğu komutanlığı gibi birtakım tertiplere girişmişse de başarı sağlayamamıştır. Ortadoğu'nun savunulması konusunda insiyatifi, bölgede sömürgecilik alanında kötü bir geçmişi bulunmayan Amerika Birleşik Devletleri'nin ele alması üzerine çevreleme politikası doğrultusunda Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında tesis edilen Balkan Paktı'ndan (1953) sonra, Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı (SEATO) ile NATO'yu birbirine bağlayacak bir Ortadoğu savunma ittifakının kurulması için çeşitli gayretler gösterilmiştir.

İngiltere ve Türkiye'nin ortak çalışmaları sonunda kurulmuş bölgesel bir savunma iş birliği teşkilâtı olan Bağdat Pakti'na giden yolda ilk çalışmaları Amerika Birleşik Devletleri yaparak 28 Aralık 1953'te Pakistan'la bir teknik ve ekonomik yardım antlaşması ile 21 Mayıs 1954'te Karşılıklı Savunma İçin Yardım Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmada Pakistan'ın bölgesel savunmaya katılacağı açıklanmıştır. Türkiye, NATO'ya alınmasında kendisine muhalefet eden İngiltere'ye, NATO'ya alınması halinde Ortadoğu savunmasında görev alacağı tavizini verdiğinden böyle bir savunma ittifakına katılacağını kabul etmiş bulunuyordu. Bu amaçla Türk yöneticileri Irak, Lübnan ve Suriye yöneticileriyle yoğun temaslara giriştiler. Bağdat Pakti'nin ilk halkasını, Türkiye ile Irak arasındaki görüşmeler sonunda 12 Ocak 1955'te yayımlanan Türk-İrak Deklarasyonu teşkil etti. Bu deklarasyonla kurulması düşünülen pakta ilgili görüşler dile getirildi. Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, kurulması düşünülen pakta Suriye ve Lübnan'ın da katılmalarını sağlamak için Şam'ı ve Beyrut'u ziyaret etti, fakat başarı sağlayamadı. Bu durum karşısında 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta Türkiye ile Irak arasında sekiz maddelik Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Bağdat Pakti'nin özünü oluşturdu.

Birleşmiş Milletler Yasası'nın 51. maddesine uygun olarak imzalanan Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Antlaşması, güvenlik ve savunma için iş birliğinde bulunmayı, iç işlerine karışmama-yı, aralarındaki meseleleri barışçı yolla çözümlemeyi, paktla bağdaşamayacak

milletlerarası taahhütler altına girmeyi öngörmekteydi. Ayrıca paktın Arap Birliği üyelerine ve bölgedeki güvenlik ve barışla ilgili olup da taraflarca da tanınmış bulunan ülkelere üyelik konusunun açık olduğu, en az dört ülkenin pakta katılmasından sonra bakanlar düzeyinde bir dâimî konseyin kurulacağı, paktın 5 yıl için yürürlükte kalacağı ve 5'er yıllık sürelerle yenileneceği de kararlaştırıldı.

Asıl amacı bölge devletlerini ortak bir teşkilât içinde bir araya getirmek, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya inmesini engellemek, bölgenin savunmasını Batı savunma ittifakına bağlamak ve Batı'nın bölgedeki çıkarlarını korumak olan Bağdat Paktı, 5 Nisan 1955'te İngiltere, 23 Eylül 1955'te Pakistan ve 3 Kasım 1955'te de İran'ın katılmaları üzerine Kasım 1955'te Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Karşılıklı Güvenlik ve Savunma İşbirliği Teşkilâtı haline döndü. Bölge ülkelerinin ortak güvenlik ve savunma için iş birliğini sağlamak amacıyla yönelik olmakla birlikte pakt, kuruluşundaki yanlışlık yüzünden bölgede birleştirici olamamış, âdeta Ortadoğu'yu parçalamıştır. Nitekim Bağdat Paktı bölgede yeni çatışmalara ve bloklaşmalara sebep olduğu gibi bölgeyi milletlerarası çatışma alanlarından biri haline de getirmiştir. Arap Birliği'ne mensup ülkelerden sadece Irak'ın pakta girmesi, bölge ülkesi olmadığı halde eski bir sömürgeci ülke olan İngiltere'nin paktın üyesi olması ve bölgede Batı yanlısı bir politika takip eden Türkiye, İran ve Pakistan'ın pakta dahil olmaları sebebiyle, Batı'ya karşı olan ülkeler tarafından şiddetle eleştirilmiş ve Batı sömürgeciliğinin yeni bir biçimi olarak değerlendirilmiştir. Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan aralarında ayrı bir antlaşma imzalamak için çalışmalar yapmış, Irak Arap dünyasında iyice yalnızlığa itilmiş, bu gelişmeleri kendi güvenliğine yönelik bir terip olarak değerlendiren İsrail de diğer Arap ülkeleri gibi şiddetli tepki göstermiştir.

Çevreleme politikasına göre bir Ortadoğu savunma ittifakı kurmaya çalışan ve Bağdat Paktı'nın kurulmasında büyük katkısı olan Amerika Birleşik Devletleri, paktın bölgede birliği sağlayamayacağını görmesi üzerine, pakta üye olarak katılmamakla birlikte ilgisiz de kalmamıştır. Bunun için paktın ilk konsey toplantısına (21-22 Kasım 1955) sivil ve askerî gözlemciler göndermiş, ittifakın

Ortadoğu'nun güvenlik ve istikrarı için önemli olduğunu ve destekleneceğini bildirmiş, ekonomik komite ile bozguncu faaliyetleri önleme komitesine üye olmuş, Bağdat'a bir askerî irtibat grubu yollamış ve 1957'de de paktın askerî komitesine üye olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya girişini önlemek amacıyla yönelik olan Bağdat Paktı'nın, bu alanda amacına ulaşması şöyle dursun tam aksine Sovyetler'in bölgeye girişini hızlandırdığı söylenebilir. Nitekim pakta şiddetle karşı olan Mısır, Çekoslovakya ile silâh yardımını öngören bir antlaşma yaparak Sovyetler Birliği ve Doğu bloku ülkeleriyle yakınlaşmıştır. Pakt sayesinde bölgede nüfuzunu arttırmaya çalışan Amerika Birleşik Devletleri karşısında Arap ülkeleri Sovyetler Birliği'ne yönelmişler ve böylece Sovyetler Birliği'nin bölgede güçlü ve nüfuzu artmıştır.

Türkiye açısından da Bağdat Paktı başarılı olamamıştır. Batı ittifakı içerisinde yerini alan Türkiye'nin Ortadoğu'da Batı'lı sömürgeci ülkelerle birlikte hareket etmesi, onu Araplar arası çatışmalarla karşı karşıya getirmiş ve kendisine yönelik eleştirileri arttırmıştır. Irak'ın dışındaki diğer Arap ülkelerinin de pakta katılacaklarını ummakla yanlış olan Türkiye'nin Mısır ve Suriye ile ilişkileri bu sebeple bozulmuştur. 1945'ten itibaren gerilemeye başlayan Türk - Arap ilişkileri bu pakt yüzünden kopma noktasına gelmiştir. Ayrıca paktın kuruluşunda önemli rol oynayan Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri de olumsuz şekilde etkilenmiştir. Pakt sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği Ortadoğu'da karşı karşıya gelirlerken Türkiye de bundan fazlasıyla etkilenmiştir.

Bağdat Paktı'nın tek Arap üyesi olan Irak diğer Arap ülkeleri tarafından iyice yalnızlığa itildiği gibi içeride de önemli bir muhalefetin gelişmesi önlenememiştir. Bunun sonucu olarak Irak'ta 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen kanlı ihtilâl paktın sonunu hazırlamıştır. İhtilâlden sonra iktidarı ele alan yeni Irak yönetiminin 24 Mart 1959'da ittifaktan ayrıldığını bildirmesi üzerine, Bağdat Paktı merkezini Ankara'ya taşıyarak adını Merkezî Antlaşma Teşkilâtı (CENTO) şeklinde değiştirmiştir. Bağdat Paktı'nın Irak dışındaki üyelerinin yer aldığı CENTO faaliyetlerini daha çok ekonomik, kültürel ve teknik iş birliği alanına kaydırmıştır (bk. MERKEZİ ANTLAŞMA TEŞKİLÂTI).

BİBLİYOGRAFYA:

Düstur, Üçüncü tertib, İstanbul 1293, XXXVI, 422-425; İsmail Soysal, *Türkiye'nin Başlıca Siyasi Andlaşmaları*, Ankara 1965, s. 435-440; Ömer E. Kürkcüoğlu, *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'na Karşı Politikası (1945-1970)*, Ankara 1972, s. 51-80; Mehmet Gönülöb — A. Halûk Ülman, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası", *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara 1974, s. 269-291; a.mlf., "Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı: 1945-1961", *SBFD*, XXI/1 (1966), s. 167-170; H. C. d'Encausse, *La Politique Soviétique au Moyen-Orient: 1955-1975*, Paris 1975, s. 27-28; a.mlf., "Le Moyen-Orient devant le Modèle Soviétique", *Les Nouveaux Etats Dans Les Relations Internationales*, Paris 1962, s. 77; Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları: Bir Büyükelçinin Anıları*, İstanbul 1977, s. 161-163; Kamuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, Ankara 1983, s. 354-366; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara 1987, s. 491-492, 524-528; N. C. Chatterji, *A History of Modern Middle East*, New Delhi 1987, s. 95-97, 222-227; Feridun Cemal Erkin, *Dışişlerinde 34 Yıl Vaşington Büyük Elçiliği*, Ankara 1987, II/2, s. 503-506; M. Perlman, "Egypt Versus the Baghdad Pact", *Middle Eastern Affairs*, VII, New York 1956, s. 95-101; Yuluğ Tekin Kurat, "Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası", *TTK Belleten*, XXXIX/154 (1975), s. 285-287; J. A. Kechichian, "Baghdad Pact", *Elr*, III, 415.

DAVUT DURSUN

BAĞDATLI İSMÂİL PAŞA

(1839-1920)

Asker, bibliyografya ve
hal tercümesi âlimi.

Bağdat'ta doğdu. Irak'ın Süleymaniye şehri ileri gelenlerinden Baban ailesine mensup olduğu için Babanî veya Babanzâde lakabı ile de anılır. Babasının adı Mehmed Emin, dedesinininki de Selim'dir. Irak'ta halkı askerliğe teşvik maksadıyla

Bağdatlı
İsmâil
Paşa